

Stanoje Nikolić

OSVRT NA KNJIGU SPOMENICE GIMNAZIJE U TUZLI 1899—1974.

Povodom proslave 75-godišnjice Gimnazije u Tuzli, održane septembra 1974. godine, izašla je iz štampe knjiga »Spomenica Gimnazije u Tuzli 1899. — 1974« Knjiga predstavlja prvi cjelovitiji štampani materijal ne samo o Gimnaziji već djelomično i o Tuzli i o revolucionarnom omladinskom pokretu za posljednjih 75 godina.

Rad na »Spomenici« okupio je veliki broj saradnika, bivših i sadašnjih učenika i profesora Gimnazije.

U prvom dijelu knjige, prilogima J. Vujatovića, Đ. Lazarevića i S. Nikolića, prikazan je razvoj ove ustanove od njenog osnivanja do danas, koja je sada smještena u velelepnom i modernom školskom objektu i predstavlja zaokruženu cjelinu razvoja Gimnazije.

U ovom poglavlju »Spomenice« dat je život ove ustanove i opisuje se njeno djelovanje u austrougarskom, te jugoslovenskom buržoaskom školskom sistemu, zatim se daje pregled rada Škole u oslobođenoj zemlji od 1945. do stanja i aktivnosti škole danas.

Gimnazija je počela da radi 12. septembra 1899. godine pod nazivom Velika Gimnazija u Donjoj Tuzli, a bila je četvrta po redu u Bosni i Hercegovini, poslije sarajevske, mostarske i banjalučke. Zadatak joj je bio da okupacionom režimu, austrougarskoj upravi, stvori stručni kadar, kako za potrebe privrede, tako i državne administracije. Sav školski sistem i nastavni programi bili su takvi da je od učenika trebalo stvoriti vjeran i poslušnan kadar moćnoj dinastiji. Za vrijeme stare Jugoslavije u nastavi je bilo dosta formalizma i nenaučnih tumačenja nastavnih sadržaja, a odnosi prema učenicima bili mnogo kruti. Stoga se pazilo s kim se učenici druže, o čemu raspravljaju i kakve diskusije vode u literarnoj družini i koju literaturu čitaju.

Pored nastavno-pedagoškog i metodskog rada u Skoli, iznosi se, u ovom dijelu knjige, kako se do drugog svjetskog rata razvijala i jačala nacionalno-oslobodilačka i revolucionarno napredna misao tuzlanskih gimnazijalaca.

Poslije oslobođenja zemlje, u ratom opustošenoj Tuzli, pored obnove privrednog, komunalnog i zdravstvenog života, počinje da se razvija kulturni i prosvjetni rad. Tako je otpočela i rad tuzlanska Gimnazija. Kada se govori o prvoj školskoj godini u slobodnoj Tuzli i novoj Jugoslaviji, iznosi se mišljenje o prvom nastavnom programu, teškoćama u njegovoj realizaciji i dr. Pored broja odjeljenja i učenika daje se i pregled uspjeha i piše o novim i drugačijim odnosima među učenicima i profesorima. Omladinska organizacija u Gimna-

ziji, čiji su članovi postali svi učenici, sa malim izuzetkom, imala je važnu ulogu u školi. Rad je postao osnovni kriterij vrijednosti svakog omladinca. I zato se omladina Gimnazije vrlo aktivno uključuje u obnovu i izgradnju zemlje i ispoljava veliku i raznovrsnu aktivnost na kulturno-prosvjetnom polju. U prvom dijelu »Spomenice«, pisanom na osnovu sačuvanog arhivskog materijala, prvenstveno zapisnika nastavničkog vijeća i drugih organa škole i izvještaja direktora škole, detaljno je iznesen nastavni rad, njegovi problemi i teškoće, društvene promjene i strujanja u Školi, prikazani su rezultati i uspjesi učenika, rad komisija na maturalnim ispitima, navedeni poimenično najbolji učenici nagrađivani za učenje, uspjehe na takmičenjima znanja iz pojedinih naučnih disciplina, rad u kulturno-umjetničkim i sportskim sekcijama, omladinskoj organizaciji i dr.

U drugom dijelu knjige posebno je osvijetljen nacionalno-oslobodilački i revolucionarni pokret gimnazijalaca u ovom dijelu Bosne. O tome su pisali u svojim priložima V. Bogičević, M. Gavrić, A. Sarajlić i M. Peleš.

Omladinski pokret u Gimnaziji, do 1914. godine, ispoljavao je svoju naprednu i revolucionarnu aktivnost u Tajnoj dačkoj revolucionarnoj organizaciji, čiji počeci sežu od 1903. godine. Nacionalno-oslobodilački pokret gimnazijalaca u Tuzli, i prema pisanju Bogičevića, dio je opšteg omladinskog pokreta u BiH poznatog pod nazivom »Mlada Bosna«.

Dačka revolucionarna organizacija tuzlanskih gimnazijalaca od 1906. godine imala je čvrste osnove i, sve do atentata na nadvojvodu Franju Ferdinandu u Sarajevu 28. juna 1914. godine, vrlo je aktivno i živo politički djelovala.

Kada je Gavrilo Princip, koji je zajedno sa Trifkom Grabežom i Vasom Čubrilovićem takođe bio đak Gimnazije u Tuzli, izvršio atentat u Sarajevu, pohapšeni su bili i svi članovi Tajne dačke revolucionarne organizacije u Tuzli i na procesu Todoru Iliću i drugovima u Bihaću osuđeni na velike vremenske kazne.

Kako su se učenici mladobosanci i učenici u tuzlanskoj Gimnaziji odnosili prema radničkom pokretu, pišu u svojim priložima V. Bogičević i M. Gavrić, i kažu da se uticaj radničkih štrajkova i pokreta u to vrijeme osjećao i među srednjoškolskom omladinom, posebno u Sarajevu i Tuzli. Tako je štrajk radnika u BiH 1906. godine snažno odjeknuo među učenicima i bio povod da i oni uzmu učešća u demonstracijama radnika i njihovom štrajku.

U Tuzli, učenici Gimnazije 21. maja 1906. godine stupaju u četvorodnevni štrajk, upravo u vrijeme kada se još nisu smirili radnički štrajkovi u BiH. Neposredni povod za štrajk bile su nezdrave prilike i loši odnosi među učenicima i profesorima i direktorom u Školi. Duša dačkog pokreta bio je Đorđe Lazarević, učenik VII razreda, koji je tom prilikom isključen iz Škole.

U Tuzli, industrijskom gradu, gdje su klasni sukobi i brojni štrajkovi, ekonomske i političke borbe bivali sve češći, Mitar Trifunović Učo, pored rada sa radnicima, vrši svoj revolucionarni uticaj i na srednjoškolsku i studentsku omladinu. Razvio je on čitavu mrežu kontakata sa gimnazijalcima i tako su se stvarali i stasali komunisti

intelektualci iz redova srednjoškolaca i, kasnije, studenata. Čitava je plejada komunista i revolucionara. boraca za prava radničke klase, učenika Mitra Trifunovića Uče, koji su pohađali i maturirali u tuzlanskoj Gimnaziji, a kasnije dali svoje živote na barikadama proleter-skih revolucija.

M. Gavrić piše o jednom broju takvih revolucionara i komunističkih boraca. Neki od njih su do sada malo bili poznati široj javnosti, posebno mlađim generacijama. Prvo, zato što se o njima malo ili nedovoljno pisalo i, drugo, što su neki od njih rano izgubili živote van granica svoje uže domovine, kao borci međunarodnog radničkog pokreta. Takvi su bili: Akif Šeremet, profesor, koji se, pored profesorskog i literarno kritičkog rada, naprednoj javnosti predstavio kao zreo i solidan marksistički pisac i komunista. Kada mu je kao komunisti onemogućen rad u zemlji, svoj revolucionarni rad nastavio je u inostranstvu među našim radnicima u Francuskoj, Belgiji, Luksemburgu, zatim u Beču i Berlinu. Prelazi zatim u Moskvu, gdje 1938. postaje žrtva Staljinove čistke.

Dr Branko Bujić Sedmak, vrlo istaknuti komunistički borac i marksistički teoretičar, maturirao je u Gimnaziji 1922. godine, a 1926. diplomirao pravo u Zagrebu. Još u Gimnaziji se isticao kao mlad marksista, a na studijama jedan je od aktivnih pripadnika SKOJ-a i Kluba marksista. U periodu šestojanuarske diktature hapsi ga 1930. godine sarajevska policija.

Sud za zaštitu države osudio ga je na 5 godina robije, kasnije, na robiji, dobija još dvije, pa otuda i nadimak Sedmak. Sedam godina provedenih na robiji u Zenici, Sremskoj Mitrovici i Lepoglavi dali su Bujiću priliku da temeljno proučava marksizam. Razvio se u solidnog teoretičara i naučnog istraživača naše i svjetske ekonomije.

Napisao je knjigu Teorija krize i veliki broj članaka kao trajan prilog našoj ekonomskoj nauci. U avgustu 1941. godine hapse ga, a zatim ubijaju ustaše u Sarajevu.

Tu je navedeno još mnogo bivših učenika tuzlanske Gimnazije koji su svoju naprednu i komunističku misao počeli ispoljavati i formirati kao srednjoškolci. To su: inž. Božo Popović, Zvonko Cerić, koji gine 1938. godine smrću hrabrih na obalama rijeke Ebre, kod Sijera Kabalja, kao borac internacionalnih dobrovoljačkih brigada u Španiji, Vukašin Popadić, Mustafa Mujbegović, zatim Mladen Stojanović, legendarni heroj sa Kozare, Cvijetin Mijatović, Miloš Zekić, Tošo Vujašinović i dr.

U priložima A. Sarajlića i M. Peleša opisuje se djelovanje napredne omladine, posebno članova SKOJ-a u Gimnaziji posljednjih godina pred rat i za vrijeme rata. U Gimnaziji je pred rat stvorena organizacija SKOJ-a, koja je postala organizator i inicijator svih akcija napredne omladine. Poslije okupacije zemlje i stvaranja ustaške vlasti, kada, jedno vrijeme prestaje, da radi Gimnazija, članovi SKOJ-a gimnazijalci prilagođavaju se novim uslovima rada i uključuju se u rat kvartovskih organizacija SKOJ-a u gradu.

Vrlo brzo se formiraju udarne grupe kojima je jedan od prvih zadataka bio prikupljanje oružja, sanitetskog i drugog materijala. Time su, u stvari, skojevci otpočeli pripreme za ustanak. U uslovima najve-

čeg ustaškog terora i progona omladinci članovi SKOJ-a, i kasnije USAOJ-a, vrlo smjelo i aktivno rade na prikupljanju i doturanju partizanskim jedinicama na Majevidi i Ozrenu lijekova i sanitetskog materijala, zatim odjeće i hrane, te oružja i municije. Omladina i ovog grada, isto onako kao i mladi ljudi u gotovo svim gradovima Jugoslavije, izrasta u svjesne borce, spremne da čine i najveće podvige, u koje je KPJ u revoluciji mogla da ima puno povjerenje.

Veliki broj omladinaca članova SKOJ-a iz ove gimnazije otišao je za vrijeme rata u NOV, a njih 162, omladinaca i omladinki, dalo je svoje živote za oslobođenje zemlje.

Pred zgradom današnje Gimnazije nalazi se spomenik od priljepskog mermerskog, na kojem su uklesana, da vječno žive, imena izginulih gimnazijalaca u oslobodilačkoj borbi i revoluciji naroda Jugoslavije. Tu je taj spomenik da sačuva uspomenu na te divne i hrabre djevojke i mladiće, koji su školske knjige i sveske zamijenili puškama i bombama, i u borbi za slobodu kovali bratstvo i jedinstvo naših naroda da trajno postoji kao tekovina revolucije jugoslovenskih naroda.

U trećem dijelu »Spomenice« iznijet je, mada ne sveobuhvatno, kulturni i umjetnički doprinos ove škole. U redovima njenih profesora i učenika uvijek je bilo istaknutih pjesnika, književnika, likovnih umjetnika i naučnika.

E. Horozić, D. Sušić i M. Gavrić u svojim prilogima pišu čemu je stremila novootvorena škola, koja se otpočetak pretvara u snažno žarište buntovne revolucionarne misli i literarnog, kulturnog i umjetničkog života svoje sredine. Škola postaje snažno izvorište podsticaja književnom stvaralaštvu. Bio je veliki broj onih koji su, bilo da su profesori ili učenici, pokušali da pišu i stvaraju literarna djela. Neki od njih postali su danas poznata imena naše književnosti. One druge, koji su počeli sa dosta talenta da pišu revolucionarni događaji, život revolucionara, ili preko »Mlade Bosne« ili preko radničkog pokreta, odveli su ih na druge stvaralačke staze.

Snažno se u ovoj školi razvijalo i likovno stvaralaštvo. Sredina u kojoj se nalazila ova škola bila je neiscrpni izvor talenata ove umjetnosti, a zatim sretna okolnost da su, od njenih prvih dana postojanja, nastavu crtanja izvodili vrijedni i dobri profesori. To je bilo od presudnog uticaja da veliki broj učenika Gimnazije u Tuzli, uprkos ponekad konzervativnosti i sredine u pogledu na slikarstvo, i životno se opredijeli za slikarstvo. Takvi su poznati slikari i vajar: Kosta Hakman, Sreten Stojanović, Ismet Mujezinović, Hajm Pinto, Franjo Leder i dr.

Posebno poglavlje u knjizi predstavlja štampan izbor sjećanja jednog broja profesora i učenika različitih generacija gimnazijalaca. Osamnaest nekadašnjih profesora i učenika, mnogi od njih na vrlo interesantan način, iznijeli su sjećanja na vrijeme, događaje i ličnosti iz svojih đачkih ili profesorskih dana u Gimnaziji. Da napomenemo samo prilog Nikifora Todića, maturanta Gimnazije iz 1941. god, u kojem pod nazivom »Iz burnih dana đачke mladosti« piše o hapšenju, suđenju i tamnovanju đaka tuzlanske Gimnazije, članova organizacije »Mlada Bosna«. I sam osuđen kao pripadnik Tajne revolucio-

narne đачke organizacije, Nikifor Todić živo i uvjerljivo iznosi sve tegobe i mučenja dugogodišnjeg tamnovanja u austrougarskim kazamatima.

Peti dio »Spomenice« donosi najnužniji dokumentacioni materijal, u prvom redu spisak poginulih učenika i profesora Gimnazije u borbama za slobodu naših naroda i žrtava fašističkog terora, spisak direktora i profesora Gimnazije sa naznakom predmeta koje su predavali, te spisak maturanata Gimnazije po školskim godinama.

I na kraju da kažemo: »Spomenica Gimnazije u Tuzli 1899—1974« predstavlja vrijedan prilog proučavanju istorije naprednog i revolucionarnog omladinskog — srednjoškolskog pokreta ovog kraja. Izdavanjem ove knjige, nadamo se, dat je podsticaj i biće inicirani mnogi, naročito mladi, istoričari na istraživanje revolucionarne prošlosti ovog kraja, a to upravo i jeste ono što čini posebno vrijednom ovu knjigu.